

ДОДАТОК 1

Герб СРСР 1923 – 1936 роки.

Герб СРСР від 6 липня 1923 року. Був чинний до 1936 року.

ДОДАТОК 2

Додаток 2.1. Інформація про МОДР.

Міжнародна організація допомоги борцям революції – МОДР (рос. Международная организация помощи борцам революции (МОПР) — комуністична організація, що надавала матеріальну підтримку комуністичним терористам та лівим діячам по всьому світу.

Створена у 1922 році за рішенням Комінтерну. Мала відділення у десятках країн світу. Перестала існувати 1947 року.

Символ організації – червона хустка, протягнута крізь тюремні ґрати, яка, «ніби смолоскип, освітлює шлях до свободи». Цей символ відображений на значках, плакатах, марках для сплати членських внесків.

Джерелом «добровільних» пожертв ставав одноденний заробіток робітників та службовців, також зароблене під час «суботників» та «недільників», лотерейні білети, та й просто «збірка в кружку – коли після лекції про «бідних робітників за кордоном» між рядами залу йшла людина з посудиною, в яку присутні мали кинути якісь гроші на МОПР. Утім, ці гроші далеко не завжди йшли на потреби «ув'язнених жертв капіталістів та їхніх родин».

До 1932 МОДР об'єднувала 70 національних секцій, що включали близько 14 млн осіб (з них 9,7 млн осіб входили в МОДР СРСР, внески якої до фонду були найбільш значущими).

На цей час МОДР видавала по світу понад 90 різних журналів і газет.

Члени МОДРу носили єдиний значок – емблему товариства. Він має форму п'ятикутника з вписаним в нього колом – земною кулею. Нижня частина кулі обплутана ланцюгами. З-за горизонту встає променисте сонце, а над ним текст: МОПР (російський варіант напису).

Додаток 2-2. Анатолій Дімаров – про МОДР

«...Це була та щаслива пора, коли я беззастережно вірив, що живу в найкращій у світі країні. Пам'ятає рядки пісні: "Я другой такой страны не знаю, где так вольно дышит человек!". І жоден сумнів не чіпав мою душу.

І як я потай страждав, що не міг вступити до комсомолу!

Трохи втішало лише те, що я був членом МОДРу. Красивий значок, на якому були зображені тюремні ґрати і рука пролетаря, що, висунувшись крізь ті ґрати, вимахує червоним прапором. Ми були переконані твердо, що всі трудящі в буржуазних країнах, якщо не гинуть по в'язницях, то гибнуть у страшних злиднях, прикуті ланцюгами до верстатів. Ми віддавали нужденні свої копійки на допомогу братам по класу, які ждуть — не діждуться, поки прийде Червона Армія та й визволить їх з кайданів, ми, повторюю, не мали жодного сумніву, що робітники за кордоном живуть гірше рабів, і коли Мишко Кононенко якось запитав комсорга нашої школи: "А хто ж тоді там працює, якщо всі робітники сидять по тюрмах?" — ох і Мишко про це спитав, а комсорг відповів: "Не задавайте провокаційних запитань!" — ох і дісталось потім Мишкові за це запитання! Винесли сувору догану...»

Анатолій Дімаров. Прожити і розповісти.

Додаток 2-3. Іван Дзюба про коріння «радянського визволительства».

«...У масовому продукуванні «простого советского человека» величезну роль відіграла цілковита ізоляція від реального життя світу — він виростав на своєрідній духовній гідропоніці, на штучному живленні. В Країну Рад могли приїхати тільки друзі, їхні захоплені голоси домальовували її образ, створений талановитими митцями і полум'яною пропагандою. Про свою країну «простой советский человек» чув тільки хвалу, зате про капіталістичний світ — тільки хулу, дуже проречисту і нерідко разюче переконливу. І тут маємо справу з дивовижним феноменом: будиши абсолютно ізольованим від світу, «простой советский человек» мав категоричну думку про світ і відчував причетність до всього в світі і відповідальність за все у світі. Він ладен був кидатися на захист негрів Америки, шахтарів Англії, республіканців Іспанії. Йому боліла людська кривда скрізь, тільки своєї він не помічав. Це було найвище досягнення більшовицького мистецтва маніпулювання суспільною свідомістю: екстраполяція соціального критицизму назовні. Невтолену потребу справедливості й благородні альтруїстичні, солідаристичні почуття вміло переводилися на «ворожі об'єкти». Це називалося інтернаціоналізмом радянської людини.

Втім, тут була і давня російська традиція визволительства. Згадаймо, як у ХІХ ст. тисячі патріотів кидалися на Балкани визволяти братів-слов'ян, забувши про визволення власного народу...»

Іван ДЗЮБА. [Пастка. Тридцять років із Сталіним. П'ятдесят – без Сталіна.](#) // Дзеркало тижня. 7 березня 2003.

Додаток 3

Військова реформа

Військова реформа 1924–1928 років в СРСР – це тотальна реорганізація всієї військової системи, приведення її у відповідність до вимог радянської воєнної доктрини. Військова доктрина СРСР мала не оборонний, а наступальний характер: «Бити ворога малою кров'ю на чужій території».

У 1928 року керівництво СРСР ухвалило нову програму розвитку своєї армії. Відтоді вона стала називатися **Робітничо-селянською червоною армією** (РЧА, рос. РККА – Рабоче-крестьянская красная армия). Тоді ж Кремль затвердив перший "п'ятирічний план економічного розвитку господарства в СРСР".

«П'ятирічка» мала обслуговувати модернізацію військової промисловості. Утім офіційно не говорили про підготування до війни. Військове виробництво було засекречене. А все, що було потрібне для нього – виробництво палива, електроенергії, будівництво електростанцій та заводів назвали словом «**індустріалізація**».

Перша п'ятирічка за планом мала увінчатися космічними цифрами: 5500 танків і 3500 бойових літаків. І план значно перевиконали.

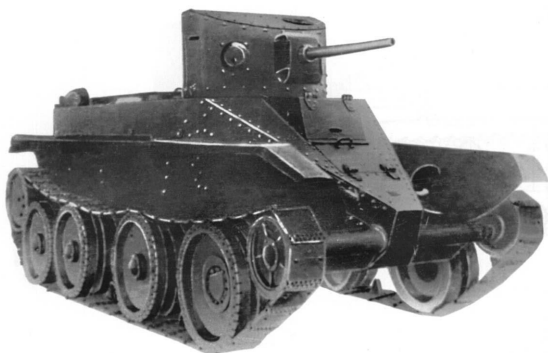
Ресурси для війни

Одним з її джерел стали матеріальні й людські **ресурси**, викачані з "розкуркуленого" та "колективізованого" села, а також праця мільйонів в'язнів ГУЛагу. Майно й заощадження убитих голодом українців присвоїла радянська партійна номенклатура й частково використала для технічного переоснащення Червоної армії.

Під приводом антирелігійної кампанії грабували церкви й музеї, масово й майже за безцінь продавали культурні цінності за кордон. А через мережу магазинів "торгсін" вилучали в селян "золотий запас".

Україна – база військової промисловості

Із 35 індустріальних гігантів, що спорудили в ті роки в СРСР, третину побудували в Україні: Дніпрогес, Харківський тракторний завод, Краматорський машинобудівний завод, металургійні заводи у Запоріжжі, Кривому Розі, «Азовсталь» у Маріуполі тощо.

БТ-2 — радянський гусенично-колісний танк. Перший танк з бронетанкового сімейства БТ (швидкохідний танк). Випускався серійно на ХПЗ (Харківський паровозний завод) у 1931—1933 роках.

«...Наш паровозний завод виготовляв не лише паровози, але й важкі гусеничні трактори «Комунар», дизелі й швидкохідні танки БТ. Частину тракторів постачали в армію для артилерії, а частину дизелів – на флот для підводних човнів. Усе це вважалося таємницею:

деякі деталі навіть у стінних газетах не можна було називати власними іменами, а лише нумерувати.

Ми вірили, що наш «БТ» – найкращий у світі танк. Ми радісно слухали розповіді про те, як на параді у Москві три перших стрімких БТ зачарували вождів на мавзолеї і налякали іноземних військових аташе. «Комунар був найкращим з усіх тракторів планети. Він тягав штабелі експортного лісу в далекій північній тайзі і найважчі гармати. І наш дизель, який виготовляли за німецькою ліцензією, був неперевершеним.

На початку тридцятих років на ХПЗ числилися вісім тисяч робітників, а через три роки – уже 35 тисяч. Більшість прийшли з сіл. Багато хто ще продовжував жити в приміських селах. Їх називали «поїздники»...».

Лев Копелєв. И сотворил себе кумира. – Ардис/Анн Арбор, 1978. – С.222

Адольф Страхов. «Дніпробуд збудовано». Плакат. 1932.

Запрошення на відкриття Дніпрогесу.

Загальний вигляд будівництва доменної печі Запорізького металургійного комбінату, 1931 рік.

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного

Загальний вигляд будівництва доменної печі Запорізького металургійного комбінату, 1931 рік.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного

ПИТАННЯ:

- Чому виробництво танків та іншої зброї було в СРСР засекреченим?
- Чому модернізацію військової промисловості приховували за словом «індустріалізація»?
- Які ресурси були взяті в громадян країни, щоб озброїти і нагодувати величезну армію?

Додаток 4

Комуністичний інтернаціонал – Комінтерн

За визначенням Великої радянської енциклопедії 1938 року, Комуністичний інтернаціонал – це «єдина світова комуністична партія, вождь і організатор світового революційного руху пролетаріату... бореться за встановлення світової диктатури пролетаріату, за створення Всесвітнього Союзу Радянських Соціалістичних республік».

Через мережу Комінтерну росіяни активно втручалися у справи інших держав, допомагаючи місцевим комуністам готувати антиурядові виступи.

Проте, десятки "революційних осередків", що виникли у світі в 1917–1926 роках за підтримки Росії, так і не стали соціалістичними республіками. Від такої долі на той час убезпечилися Німеччина, Фінляндія, Угорщина, Польща, Естонія, Литва, Болгарія та багато інших країн. З Монголією і Китаєм Москві пощастило більше. А от із Великою Британією взагалі зірвалося. 1927-го, через викриття фінансових впливів Кремля у страйк англійських вуглекопів, Лондон розірвав дипломатичні й торговельні відносини з Москвою.

Згадку про "Всесвітній Союз Радянських Соціалістичних Республік" було прибрано з Конституції СРСР аж 1936 року. Утім гасла "Пролетарі всіх країн, єднайтеся!" і зображення земної кулі з герба СРСР ніхто так і не прибрав.

«Пісня Комінтерну» була написана у 1928 році. Уперше виконана у березні 1929 року в Берліні. У листопаді 1930 року її автор Ейслер виконав пісню в Москві. У січневому номері 1931 року журналу «За пролетарську музику» надрукований російський варіант пісні.

Гимн Коминтерна

Заводы, вставайте! Шеренги смыкайте!
На битву шагайте, шагайте, шагайте!
Проверьте прицел, заряжайте ружьё!
На бой пролетарий, за дело своё!
Огонь ленинизма наш путь освещает,
На штурм капитала весь мир поднимает!
Два класса столкнулись в последнем бою;
Наш лозунг — Всемирный Советский Союз!
Товарищи в тюрьмах, в застенках холодных,
Вы с нами, вы с нами, хоть нет вас в колоннах,
Не страшен нам белый фашистский террор,
Все страны охватит восстанья костёр!
На зов Коминтерна стальными рядами
Под знамя Советов, под красное знамя.
Мы красного фронта отряд боевой,
И мы не отступим с пути своего!

Останній куплет німецькою:

In Russland, da siegten die Arbeiterwaffen!
Sie haben's geschafft - und wir werden es schaffen!
Herbei, ihr Soldaten der Revolution!
Zum Sturm! Die Parole heißt: Sowjetunion!
Zum Sturm! Die Parole: Welt-Sowjetunion!

Агітаційний плакат «Скоро весь світ стане нашим». Художник Л. В. Саянський. Єкатеринбург, 1920 рік

Пропагандистський плакат «1 Травня – день бойової єдності революційного пролетаріату та селянства всесвіту». 1925.

Плакат «...Хай живе соціалістична революція в усьому світі!». Художник Христофоров. 1920-ті рр.

Пропагандистський плакат «Всі до лав МОДРу!».

ПИТАННЯ:

- Які відчуття виникають при розгляданні плакату «Скоро весь мир будет наш»? Про що в нашій сучасності він нагадує?
- Навіщо день бойової єдності пролетаріату згодом перейменували на «День праці» або «Міжнародний день солідарності трудящих»?
- Яким був би світ, якби він став суцільним «радянським союзом»?

Додаток 5

У першій половині 1930-х рр. пріоритетним завданням СРСР стала **тотальна мілітаризація суспільства** з метою його підготовки до майбутньої війни із зовнішнім ворогом.

На підприємствах, у колгоспах, в установах та навчальних закладах створювали будинки оборони, «червоні куточки», куточки ППХО тощо з різними секціями: собаківництва, стрілецькі, ППХО, кінноспортивні, аероклуби та інші.

"...Величезна робота лягає на політичний апарат армії з радянізації відвойованих у противника областей. Значні послідовні операції за сприятливих умов можуть привести впродовж 3–4 тижнів до звільнення територій, що мають по 200–250 км по фронту і відповідну глибину. В умовах дрібних держав це означає, що потрібно в короткий термін (2–3 тижні) впоратися з радянізацією цілих держав..."

...Треба за короткий термін (2-3 тижні) впоратися із советизацією цілих держав чи, стосовно більших держав - з советизацією протягом 3-4 тижнів справді великих областей... При організації ревкомів дуже важко буде розраховувати на місцеві сили. Тільки частину технічного персоналу і найменш відповідальних працівників можна буде знайти на місці. Всі відповідальні працівники і навіть частина технічного персоналу мусять бути приведені з собою... Число цих працівників, потрібних для проведення советизації відвойованих областей, буде величезним".

Володимир Тріандафіллов, заступник начальника Штабу Червоної армії. "Характер операций современных армий" (1929 рік).

Хроніка заснування організацій на підтримку «обороноздатності»

- 1923 р. Товариство друзів повітряного флоту (ТДПФ).
- 1925 р. Товариство друзів авіахімічної оборони та промисловості СРСР (Авіахім).
- 1926 р. Товариство сприяння обороні (ТСО).
- 1927 р. Товариство сприяння обороні, авіаційному та хімічному будівництву СРСР – Тсоавіахім. (На нього також покладалося завдання посилити радянську авіаційну та хімічну потужності, індустріалізацію та **соціалістичну реконструкцію сільського господарства**. За сприяння компартії Тсоавіахім став другою після комсомолу найбільш масовою організацією в Радянському Союзі).

Значки «Ворошиловский стрелок» та «Готов к ПВХО».

Занимательная физика на войне. 1930 рік.

Парад на Красній площі у Москві. Друга половина 1920-х.

ПИТАННЯ:

- Що нагадує про світову революцію на фото параді на Красній площі у Москві?
- Як вдалося великій масі людей «заразити» ідеєю «визволити трудящих усього світу»?
- Про що свідчить книжка «Захоплива фізика на війні» для молоді?

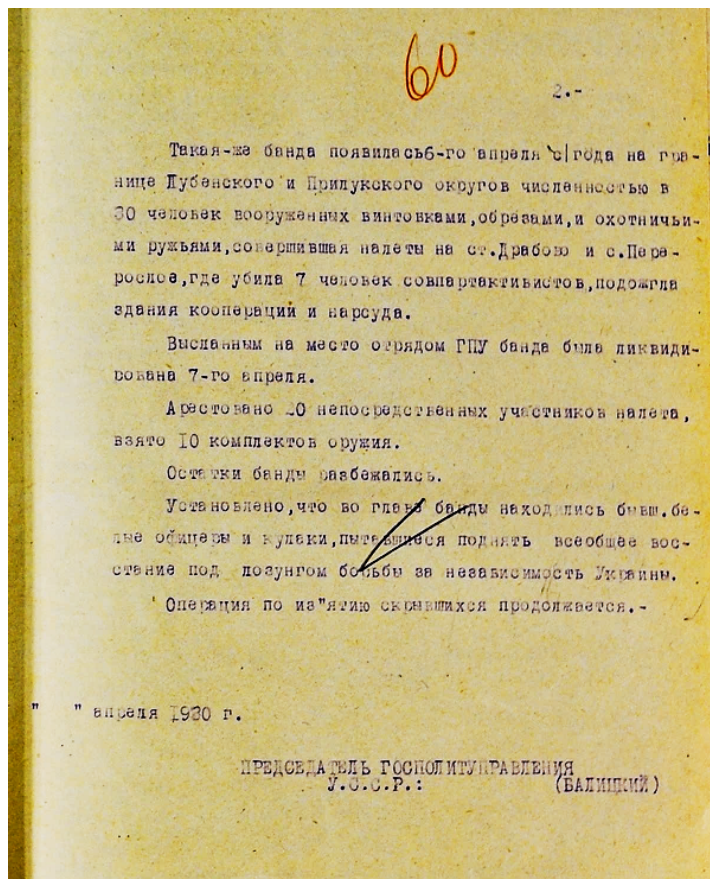
Додаток 6

Комуністична й нацистська системи оголошували «шкідливими» цілі соціальні, етнічні чи національні групи і планомірно винищували їх. Так, було названо «шкідниками» українських селян. І не тільки заможних. "**Куркулями**" нарікали соціально активних носіїв національної ідентичності, лідерів думок. Адже вони не лише стали на шляху наступальному походу "світової революції", а й **становили загрозу** самому існуванню СРСР.

Як зброю масового знищення "шкідників" було застосовано геноцид - штучний голод. Документи свідчать, що штучний голод був організований, аби придушити народну війну, зламати опір українців.

У березні 1930 року в Україні відбулося 45% чи 2945 масових селянських виступів з загальної кількості 6528 по СРСР, при тому що в УСРР проживала лише п'ята частина населення СРСР.

Доповідна Всеволода Балицького Сталіну про те, що в Україні ширяться повстання і є загроза, що Україна виходитиме зі складу СРСР. Сталін розіслав цю доповідну по всіх райкомах і вимагав негайно вжити жорстких заходів. Після того були розіслані інструкції від «місцевої» влади — посилити хлібозаготівлі. У людей тим часом почали відбирати все істотне, навіть насіння огірків.

З доповіді голови ДПУ Всеволода Балицького, квітень 1930 року: «**Встановлено, що на чолі банди були колишні білі офіцери і куркулі, які намагалися підняти загальне повстання під гаслами боротьби за незалежність України.**»

Письмо И.В.Сталина секретарю ЦК ВКП(б) Л.М.Кагановичу о положении на Украине.
11.08.1932
(Уривок)

Здравствуйте, т. Каганович!

Письмо от 9 августа получил.

...3) Самое главное сейчас Украина. Дела на Украине из рук вон плохи. Плохо по партийной линии. Говорят, что в двух областях Украины (кажется, в Киевской и Днепропетровской) около 50 райкомов высказались против плана хлебозаготовок, признав его нереальным. В других райкомах обстоит дело, как утверждают, не лучше. На что это похоже? Это не партия, а парламент, карикатура на парламент. Вместо того чтобы руководить районами, Косиор все время лавировал между директивами ЦК ВКП(б) и требованиями райкомов и вот — долавировался до ручки. Правильно говорил Ленин, что человек, не имеющий мужества пойти в нужный момент против течения, — не может быть настоящим большевистским руководителем. Плохо по линии советской. Чубарь — не руководитель. Плохо по линии ГПУ. Реденсу не по плечу руководить борьбой с контрреволюцией в такой большой и своеобразной республике, как Украина. Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять. Имейте в виду, что Пилсудский не дремлет и его агентура на Украине во много раз сильнее, чем думает Реденс или Косиор. Имейте также в виду, что в украинской компартии (500 тыс. членов, хе-хе) обретается не мало (да, не мало!) гнилых элементов, сознательных и бессознательных петлюровцев, наконец — прямых агентов Пилсудского. Как только дела станут хуже, эти элементы не замедлят открыть фронт внутри (и вне) партии против партии. Самое плохое это то, что украинская верхушка не видит этих опасностей.

Так дальше продолжаться не может.

Нужно:

...2) поставить себе целью превратить Украину в кратчайший срок в настоящую крепость СССР, в действительно образцовую республику. Денег на это не жалеть.

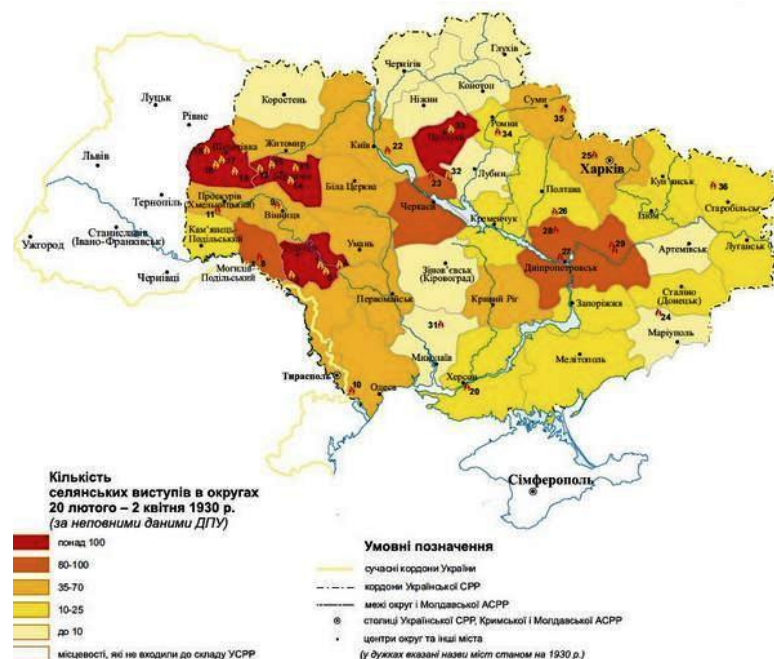
Без этих и подобных им мероприятий (хозяйственное и политическое укрепление Украины, в первую очередь — ее приграничных районов и т.п.), повторяю — мы можем потерять Украину.

Что Вы думаете на этот счет?..

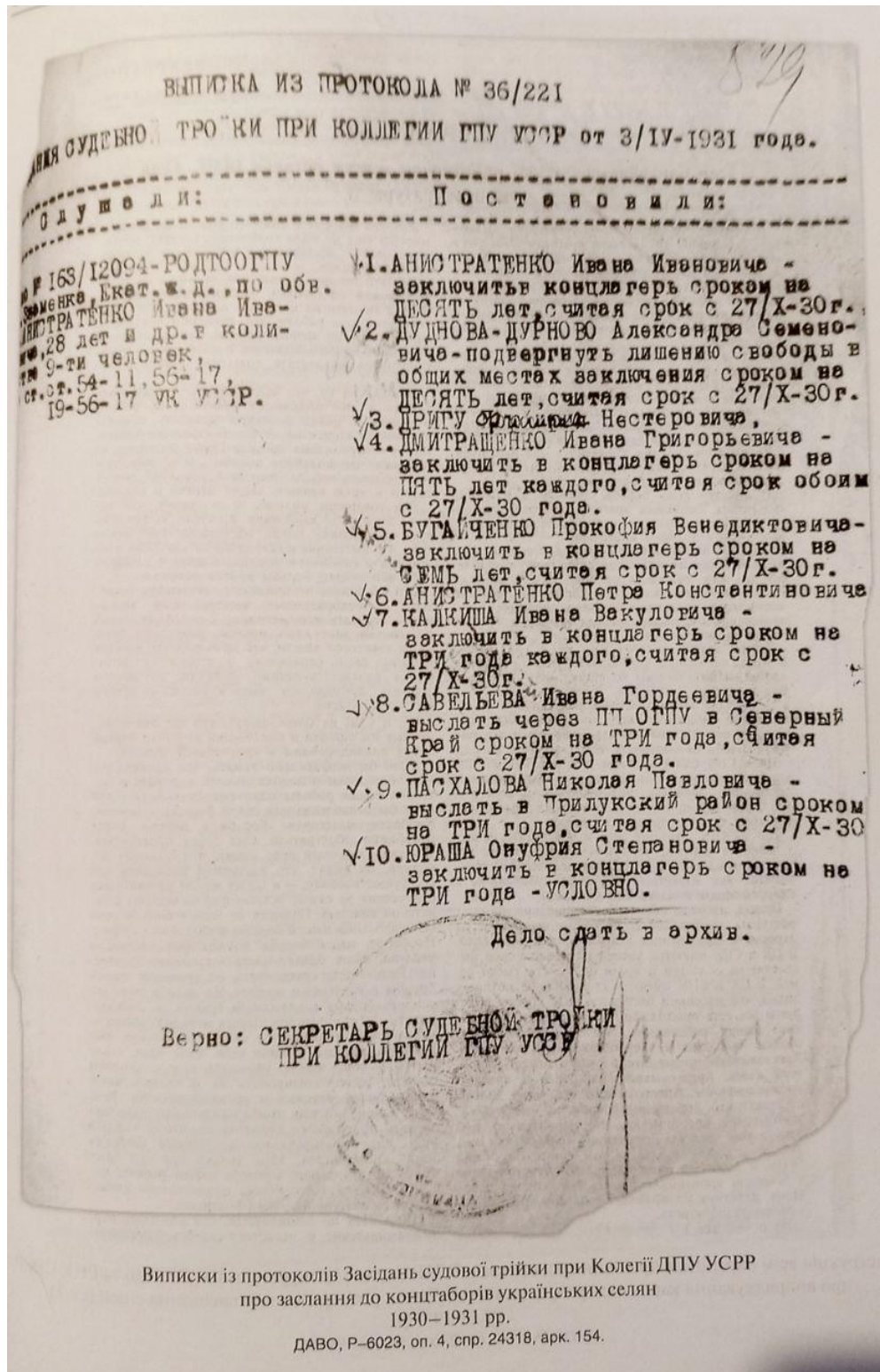
И. Сталин

Опубликовано: Сталин и Каганович. Переписка. 1931–1936 гг. М., 2001. С. 273–274.

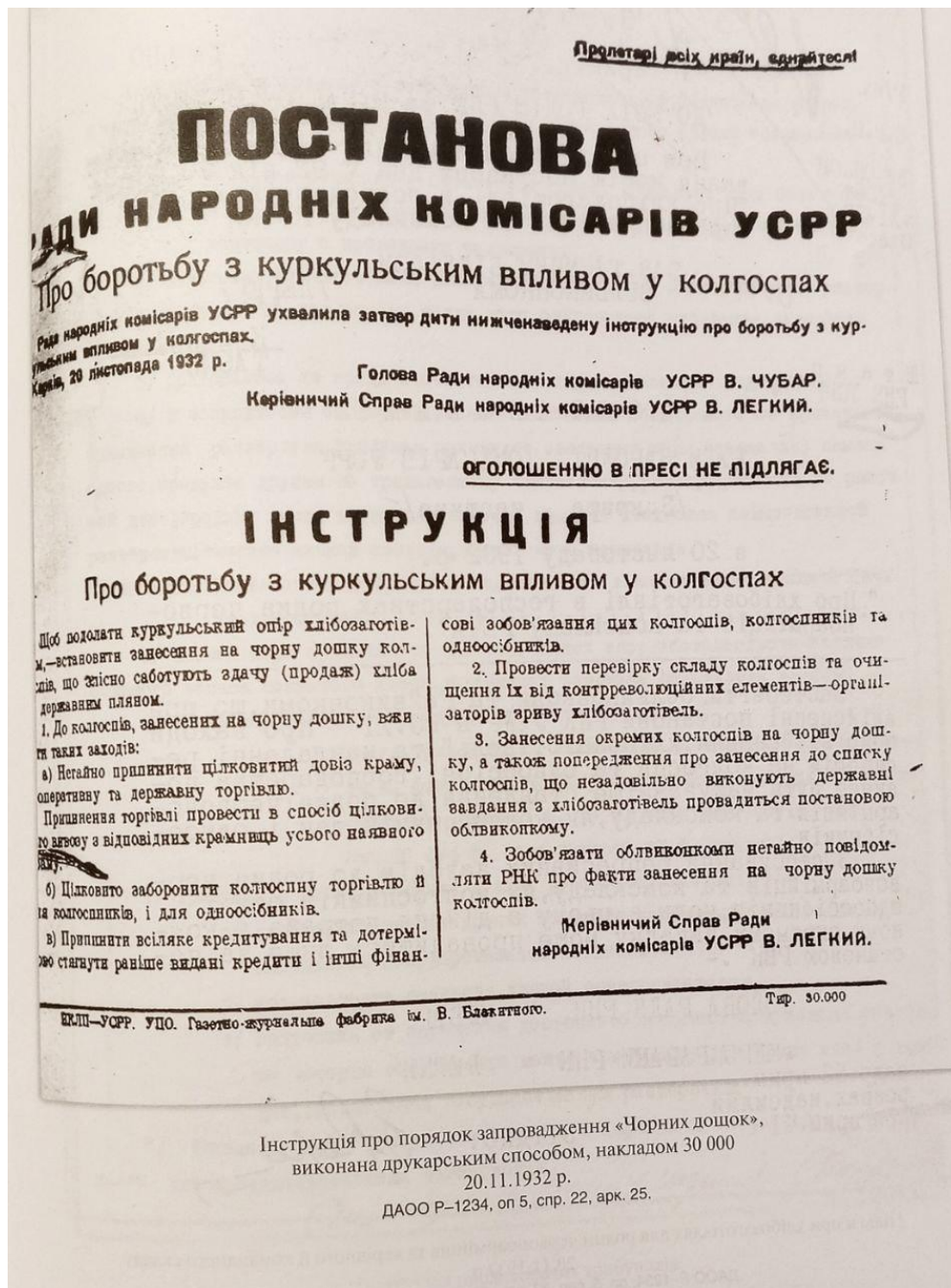
Частично опубликовано: Голодомор 1932–1933 років в Україні: Документи і матеріали. Київ, 2007. С. 285–286.

Кількість селянських виступів в округах України. Квітень-лютий 1930 р.

Виписки з протоколів Засідань судової трійки при Колегії ДПУ УСРР про заслання до концтаборів українських селян 1930 – 1931 роки.

Інструкція про порядок запровадження «чорних дошок». 20 листопада 1932. (Не для преси)

ПИТАННЯ

- Чим заважали українці ідеологам «Всесвітнього радянського союзу»?
- Чому Сталін так боявся втратити Україну?
- Яку роль відіграв голодовий геноцид у «впкоренні» населення України радянською владою?
- Чому росії не вдалося остаточно впкорити український народ?

Додаток 7

Для школярів і студентів в СРСР із 1927 року запроваджуються "Тижні оборони", перманентний збір коштів "у фонд оборони", норми ГТО ("Готов к труду и обороне"). Тоді ж засновано Товариство сприяння обороні, авіаційному та хімічному будівництву СРСР (Тсоавіахім). Ця організація стала другою після комсомолу найбільш масовою в Радянському Союзі. Головним завданням цього товариства стало масове залучення молоді до військової справи. У школах, училищах та інститутах створювали "куточки оборони", стрілецькі й авіаційні гуртки. Найкращих стрільців нагороджували значками "Юний ворошиловський стрілець".

Ідеологічно підковані діти і молодь СРСР мали "звільнити від капіталістів увесь трудящий люд планети".

...Американський журналіст В. Чемберлен, який відвідав СРСР наприкінці 1920-х років, відзначав, що «в усьому, що стосується комуністичної молоді, є воєнний відтінок, що підкреслюється формою кольору хакі, яку все більше носять члени союзу (ВЛКСМ – Ред.) в містах... Військова підготовка, яку практикують в усіх організаціях, і навіть у вирішенні таких мирних справ, як, наприклад, ліквідація неписьменності, супроводжувалася воєнізованою термінологією: «мобілізація», «фронт», «наступ»».

Комсомольці зі зброєю в руках брали участь у придушенні селянських повстань, становили від 20 до 30 % частин особливого призначення (рос.: части особого назначения, ЧОН), сили яких призначалися для боротьби з так званим куркульсько-есерівським бандитизмом...

Комсомол виступив ініціатором нового фізкультурного комплексу «Готов к труду и обороне» (ГТО). Беручи участь у оголошеному ЦК ВЛКСМ на початку 1932 року Всесоюзному стрілковому поході, комсомольці активно включилися в здачу норм на значок «Ворошиловський стрілок».

Галкова Ольга. Милитаризация жизни советской молодежи в 1920-х – начале 1930-х годов. // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 4, Ист. 2015. № 4 (34).

Пропагандистський плакат «Ми діти Октября». 1933.

Пропагандистський плакат «Ми юні ленінці». 1925.

Пропагандистський плакат «Весь світ буде наш».

ЗАПИТАННЯ

- Які почуття у вас виникають при розгляданні плакату «Ми юні ленінці»? Що він нагадує?
- Що означає «бути ленінцем», виходячи з цього плаката?
- Як ви гадаєте, чи була можливість у дітей в СРСР бути собою, а не «продовжувачами справи Леніна»?